

## פרשת "מסעי"

מאת עומר תמיר

שבת שלום!

פרשת מסעי, וגם פרשת מטות שקראנו בשבוע שעבר ושפעמים רבות נקראות יחד, הינן שתיים מהפרשיות המובהקות ביותר של ארץ ישראל בתורה. בני ישראל נמצאים בעבר הירדן המזרחי, אחרי ארבעים שנים של מסע מפרך במדבר, אחרי חילוף דור יוצאי מצריים, טרם הכניסה לארץ וקיום ההבטחה הגדולה מחד, אולם גם לפני שבע שנים של מלחמות קשות ביותר בכיבוש הארץ מאידך. פרידה בקרוב ממנהיג דגול שהוביל אותם בכל התלאות ונתן להם את התורה ודבר השם ומעמד שיש בו בוודאי התרוממות רוח רבה המלווה בלא מעט חששות.

אין ראוי מלהקדיש דרשה זו לאמא שלי, שגם היא כמו עם ישראל, חוגגת השבת ארבעים שנים, מזל טוב אמא!!

ואני אדבר על הפסוק:

וְהוֹרֵשְׁתֶּם אֶת-הָאָרֶץ, וְיִשְׁבְּתֶם-בָּהּ:

שתי מצוות? כיבוש והתנחלות. כיבוש הארץ משבעת עמי כנען והישיבה בה.

הפרשה מציגה בפנינו שאלות מאוד קשות ומאוד רלוונטיות, ביחוד בתקופה זו של עימותים קשים בארץ, עימותים בנו לבין אילו שישבו בארץ טרם חזרתנו מהגלות והכיבוש המחודש של ארצנו. נתחיל במצווה הראשונה, מצוות הכיבוש ונשאל שאלות – מתוקף מה אותו כיבוש אכזר הכולל השמדה טוטאלית של שבעה עמי כנען? האם מצווה לדורות או מצווה לזמנה? אולי אם ננסה להבין את סיבות המצווה בזמנה ואת ההבדל בין אז והיום, נוכל לראות (אני מקווה) שהנסיבות וממילא המצווה השתנתה.



נתחיל במצוות הכיבוש:

בדיני מלחמה - לעומת מלחמות אחרות בהן בני ישראל מצווים לפתוח בקריאה לשלום ובמידה והיא נענית מבוצע שיעבוד ללא מלחמה וללא הרוגים ובמידה והיא לא נענית, הורגים את הזכרים ולוקחים את הנשים הילדים והבהמות כשלל, במצוות כיבוש הארץ מעמי כנען, בני ישראל מצווים להרוג את כל הנפש: דברים פרק כ:

טז רק, מערי העמים האלה, אשר יהוה אלהיך, נתן לך נחלה-- לא תחיה, כל-נשמה.

הציווי הוא כל כך חזק, בלתי מתפשר וקשה לעיכול מבחינה מוסרית, בטח כששומעים אותו בימינו, שהוא גורם לאורך כל הדורות לפרשנים רבים לעשות "שמיניות באוויר" על מנת לעדן ולרכך אותו.

עוד בתלמוד הירושלמי נאמר: דאמר רבי שמואל בר-נחמן שלש פרסטיגיות שלח יהושע לארץ ישראל עד שלא יכנסו לארץ: מי שהוא רוצה להפנות, יפנה. להשלים - ישלים. לעשות מלחמה - יעשה.

כלומר, על פי רבי שמואל, יהושע נותן לכנענים הזדמנות לברוח, או לחילופין להשלים עם כיבוש בני ישראל את הארץ ולהשתעבד לישראל כאלטרנטיבה להשמדה. יש לזה גם תימוכין בספר יהושע, אבל לא ניכנס לדברים.

אם נשאר בפשט הכתוב וננסה להבין את סיבת הציווי:

למעשה, אפשר לבחון ולנסות להבין את שורש המצווה משלושה כיוונים: סכנה קיומית, סכנה רוחנית ושוני בין המוסר בימינו למוסר התנ"כי.

### **סכנה קיומית:**

את הסכנה שנשקפה מגישה של חולשה, מבאר הרב קוק באגרות הראי"ה:

ועניני המלחמות, אי אפשר הי' כלל, בשעה שהשכנים כולם היו זאבי ערב ממש, שרק ישראל לא ילחם, שאז היו מתקבצים ומכלים חס וחלילה את שאריתם; ואדרבא הי' מוכרח מאד גם להפיל פחד על הפראים גם ע"י הנהגות אכזריות, רק עם צפיה להביא את האנושיות למה שהיא צריכה להיות, אבל לא לדחוק את השעה.

כלומר, ככה עשו מלחמות בעולם העתיק, היינו חלק מהעולם ובשביל לשרוד נאלצנו לאמץ במקרים מסוימים אמות מידה דומות לאויבנו – בבחינת הבא להרגך השכם להורגו. לא ניתן לדחוק את השעה, כלומר להתנהג על פי אמות מידה של מוסר שאין להן שייכות בעולם של אותה תקופה, גם אם הן מאוד רלוונטיות בימינו. אבל מתי יש לנהוג באותה אכזריות? כשיש סכנה קיומית, כאשר עם ישראל ניצב בפני סכנה קיומית אמיתי שיכולה להשמיד אותו ולמנוע ממנו למלא את הייעוד האלוהי שלו. יש מלחמות שמאפשרות / מכריכות אותנו ללחום ולהרוג את מי שאוחז בנשק מולנו, ככה ענינו לאורך כל הדורות להצקות חוזרות ונשנות בדמות בליסטראות שירו עלינו הפלסטינאים, אה הפלישתים, אבל השמדה טוטאלית של עם, באה רק באיום קיומי ממשי על כלל ישראל. זה למי שלא הבין את כוונתי, לא מה שקורה היום.

### **סכנה רוחנית:**

הכתוב בדברים ממשך ומסביר למה "לא תחיה כל נשמה":

זו כִּי-הִחַרַם תִּחְרִימֶם, הַחֲתִי וְהָאֹמְרֵי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי, הַחֹזֵי, וְהַיְבוּסִי--כַּאֲשֶׁר צִוָּה, יְהוָה אֱלֹהֶיךָ. יח לְמַעַן, אֲשֶׁר לֹא-יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת, כְּכֹל תּוֹעֲבֹתֵם, אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם; וְחָטְאתֶם, לִיהוָה אֱלֹהֵיכֶם.

כלומר, הקלקול הנפשי, מוסרי, העצום של עמי כנען באותה תקופה הוא גדול כל כך, שהוא מהווה אנטי-טזה למשימה של עם ישראל בעולם בהנחלה של מוסר אלוהי חדש. קיים חשש אמיתי כי במקום שישראל יוכלו לרומם את העולם לרמה מוסרית ותודעתית חדשה, עמי כנען יורידו את ישראל ואתו את העולם כולו ובכך יקלקלו את התכנית האלוהית לעולם. הכתוב חושש לא רק ממלחמה ומסכנה קיומית לעם ישראל אלא גם לסיטואציה הפוכה, לקשר טוב מדי עם עמי כנען שיגררו את עם ישראל לביצוע כל תועבותיהם.

צריך לזכור בנוסף כי קשה לנו היום לתפוס את עוצמת הרשעות של אותה תקופה ושל אותם עמים. תרבויות פגניות שהפסגות הדתיות והרוחניות שלהן כרוכות בפולחני הקרבת אדם, שריפת ילדים באש, פולחני מתים, אורגיות דתיות, כישופים וקסמים מאגיים של עידן עתיק ועוד, כפי שנמצא בעדויות ארכיאולוגיות. פולחנים שעלולים להטות את עם ישראל מהאמונה באל אחד ומשליחותו ההיסטורית.

אגב, לראיה, החשש היה מוצדק. בני ישראל לא משמידים את כל עמי כנען, תקופת השופטים ולאחר מכן בית ראשון מלאות בסיפורים של נפילות מוסריות המושפעות ברובן מהקשר עם העמים החיים לצד ישראל ולבסוף הבית חרב בשל שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה, ביטוי מעשי ברור לאותן "תועבות העמים" עליהן הכתוב מדבר. שוב, גם כאן, אני מניח שאין מי שיחלוק עלי ויחשוב שאנחנו נתונים בסכנה מוסרית תרבותית ליפול חזרה לתועבות הללו בשל העם השני שחי בין הים לירדן.

הסיבה השלישית לפער ביכולת שלנו להבין את אותו ציווי, נעוץ בפער האדיר בין תפיסת הצדק של אותה תקופה, המציבה את קיום רצון השם והבטחת מימוש התכנית האלוהית מעל לכל ובטח מעל לערך חיי האדם ותפיסת המוסר בת ימינו. אני לא ארחיב כאן, כי הנושא רחב מאוד. אולם רק ארמוז לדעתי, כי בהחלט חובה לשקול שיקולים על בסיס המוסר של התקופה הנוכחית כאשר באים לפסוק הלכה.

החלק השני של המשפט בפרשתנו מצווה "וישבתם בה"

ונשאלת השאלה, האם הישיבה בארץ היא מצווה? על פניו נראה שכן, אבל האם מצווה לדורות? על פי פשט הכתוב, אין סיבה לחשוב שלא. אולם, אני מכיר הרבה דתיים מאוד אדוקים שמקפידים על קלה כחמורה שלא יושבים בארץ? אם להיות בוטה, מדובר בקהילות שלמות של אנשים דתיים, המקפידים מאוד לא לסחוט סמרטוט, לקרוע נייר טואלט או לחטט באף בשבת, אבל לא מקיימים "וישבתם בה". זה מצריך בדיקה בעיון:

הש"ס מלא באמרות המדברות בשבחה של ארץ ישראל, בבבא בתרא כתוב ש"אורא דארץ ישראל מחכים" ועוד, הש"ס גם מונה אין ספור מצוות התלויות בישיבה בארץ ישראל

כגון שמיטה, ביכורים, מעשרות ועוד ועוד. המצוות הקשורות בארץ רבות כל כך, עד שאומר הרב קוק שקיום המצוות ב**חו"ל** הוא רק סימן וזכרון ("ציונים") לקיום המצוות בארץ. אבל האם הישיבה עצמה בארץ הינה מצווה בפני עצמה ממש?

הפרשן המוזכר ביותר בהקשר זה הינו הרמב"ן שאומר:

נצטוונו לרשת את הארץ אשר נתן הא-ל יתעלה לאבותינו לאברהם יצחק וליעקב, ולא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, וזהו שנאמר: והורשתם את הארץ וישבתם בה, כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. והתנחלתם את הארץ, אשר נשבעתי לאבותיכם

רמב"ן - yes

לעומתו, באופן מוזר למדי, הרמב"ם אינו מונה בספר המצוות את מצוות יישוב הארץ כחלק מתרי"ג מצוות.

מצד שני, זהו אותו רמב"ם המצטט את המשנה בכתובות ואומר: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל היוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה". הבאתי את הציטוט של הרמב"ם ולא ישירות מהמשנה על מנת לחוס על עדיני הנפש, במשנה זה אף קיצוני יותר .....

אז מה הפתרון? למה הרמב"ם לא מונה את הישיבה בארץ כאחת מתרי"ג המצוות?

בספרי ובתוספתא (מדרשים מתקופת המשנה) מבהירים כי ישיבה בארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות: ספרי "מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיא בן חרש ורבי חנניה בן אחי ר' יהושע ור' נתן, שהיו יוצאין חוצה לארץ, והגיע לפלטיה, וזכרו את ארץ ישראל, וזקפו את עיניהם, זלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: 'וירשתה וישבתה בה ושמרת לעשות.' ואמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות."

הם גוזרים מהסמיכות בין וירשתה וישבתה בה ובין ושמרת לעשות. גם בלי להיכנס לאופן הלימוד, המסקנה ברורה.



הרמב"ם בעצמו מבהיר לנו ע"פ ההסבר הניתן בתחילת ספר המצוות כי "אין למנות מצווה שבכללות לכן אין למנות מצווה זאת כמצווה הנפרדת." כלומר, מצווה המכילה מצוות אחרות בתוכה אינה נמנית, לפי שיטת הרמב"ם, כמצווה בפני עצמה במניין התרי"ג.

אוקי, אז גם רמב"ם – yes

אבל הלכה לא נפסקת מדיבורים וסיפורים, האם יש הלכות ברורות המורות על מצוות ישיבה בארץ?

בערך מיליון ☺:

משנה בכתובות: "הכל מעלין לארץ ישראל, ואין הכל מוציאין וכו'. אחד האנשים ואחד הנשים" המשנה פותחת דיון הלכתי ארוך הן במקרים בהם אחד מבני הזוג מעוניין לעלות ארצה והשני לא ולחילופין במקרים בהם אחד מבני הזוג מעוניין לרדת מהארץ והשני לא. אם לסכם את הדברים, ההלכה תומכת בבן הזוג המעוניין בחיים בארץ ישראל ובמידה וחל פירוד בגין הנושא, בן הזוג התומך בחיים בארץ ישראל זוכה בכתובה. כלומר על פי ההלכה, אישה יכולה להפסיד כתובתה אם אינה מעוניינת לחיות בארץ.

משנה מבבא קמא: הלוקח בית בארץ ישראל - כותבין עליו אונו אפילו בשבת - בלי להיכנס לכל ההלכות וההסברים, ניתן לראות כי מי שעומד לקנות בית או קרקע בארץ ישראל מידי גוי, התירו לו חכמים לקנות גם בשבת. יישוב ארץ ישראל דוחה שבת!

מקור אחרון שאביא, שוב ממסכת כתובות דן בחיוב מצוות ייבום: אח אחד נפטר בלא בנים בבבל ואחיו הגר בארץ ישראל שואל את רבי חנינה האם לנסוע לבבל לצורך מצוות ייבום? והגמרא דנה ומסכמת שאסור לצאת לחוץ לארץ על מנת לקיים מצוות ייבום. ושוב לא ציטטתי, אבל הדברים הנאמרים חריפים ביותר.

כתובה ושלום בית, ייבום, שבת – מצוות? מצוות!

יישוב ארץ ישראל דוחה מצוות אילו? דוחה!

אם כן אין לומר אלא שיישוב ארץ ישראל היא מצווה ואפילו חשובה ביותר, מצווה לדורות. מ.ש.ל



מה הבעיה אם כן? הבעיה מתחילה כאשר אנשים מתייחסים למצווה חשובה זו כחזות הכל וחושבים שקיום מצווה זו פותר אותם מכל השאר. או לחילופין, שבשל מצווה זו כל השאר מותר, בגדר מטרה קדושה המקדשת את כל האמצעים. אבל שני בתים חרבו למרות ישוב ארץ ישראל ואנו מזכירים לעצמנו פעמיים ביום בקריאת שמע כי "הישמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחוויתם להם וחרה אף אדוני בכם ... ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה אשר אדוני נותן לכם..."

ועל מנת לא לסיים בנימה צורמת, אחל לכולם:

יְבָרְכֶךָ יְהוָה, מִצִּיּוֹן: וְרָאָה, בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם--כֹּל, יְמֵי חַיֶּיךָ.

וְרָאָה-בְּנִים לְבְנֶיךָ: שְׁלוֹם, עַל-יִשְׂרָאֵל

שבת שלום.